

Met welke ogen bekijk jij de leerlingen? Voor mijn doctoraatstraject voer ik onder andere gesprekken met kunstvakdocenten. Zo loop ik tegen vragen aan als deze: welke blik werp jij als kunstvakdocent en waarom? Eis je genoeg ruimte op voor je favoriete blik? Speel je met je blinde vlekken?

Leerlingen leren in de kunstvakken te duiden wat ze zien, ook de verschillen in beeld. Maar benoem jij als kunstvakdocent hoe je kijkt? Is dat een **disciplinerende** blik, bijvoorbeeld: 'petten af, tassen op de grond?' Of een **efficiënte** blik: 'vertonen ze deze week al dit bepaalde gedrag?'. Tyson E. Lewis wijst er op dat *zien* veelal onbewust gebeurt. Blikken slijten in, net als gewoontes. Het is moeilijk om je als leraar te oefenen in een blik die niet dominant is in het systeem waarin je werkt. Dat voelt alsof je uit je professionele rol valt, uit de normale structuur van onderwijs. Door blikken te analyseren en er onderscheid in te maken word je je bewust van je gewoontes en kun je vervolgens andere blikken ruimte geven. Ook de minder verwachte.

Laat ik een poging doen blikken te benoemen met een anekdote die Martine Nederend me vertelde. Nederend is opgeleid als beeldend kunstenaar en werkte als beeldend vormgever in de architectuur en voerde cartografische projecten uit. Sinds 2015 geeft ze les op Melanchthon Mathenesse, een vmbo-school in Rotterdam West.

Het verhaal speelt zich af op een zonnige middag in juni, tijdens een kv les. Martine had even daarvoor een rot gesprek met haar leidinggevende gehad en was met betraande ogen en een *gedestabiliseerde* blik de kamer uitgelopen. Recalcitrant zette ze

haar zonnebril op. Ze gebruikte deze als een scherm. Met een **in zichzelf gekeerde blik** pikte ze haar leerlingen op en liep met hen naar buiten. Meteen was er verwarring en ongemak bij de leerlingen. Er brak zelfs een kleine oproer uit. 'Waar gaan we heen?' en 'Ja, maar mevrouw....'

Aan de overkant van de weg aangekomen zette ze haar zonnebril af en sprak de leerlingen toe met een **blik vol vertrouwen**, zo creëerde ze veiligheid voor hen. Al radend waar ze naar toe gingen, volgden de leerlingen Martine. Ze zette er stevig de pas in, de les duurde maar 45 minuten en ze wilde zo snel mogelijk bij haar beoogde bestemming zijn, **een efficiënte blik**. Bij de Beukelsbrug aangekomen, stopte ze. Ze wees de leerlingen op de naam Dirk Kroon en zijn gedicht op de reling.

De leerlingen hadden het gedicht nog nooit opgemerkt, hoewel de brug niet ver van hun school staat. Nederend verzocht hen het gedicht te lezen. Met een **disciplinerende blik** gaf ze uitleg, zodat de leerlingen wisten wat ze moesten doen en niemand in de weg liepen. Zelf ging ze aan het eind van het gedicht zitten en zette weer haar zonnebril op. Ze keek naar de rij lezende leerlingen en zag een groep pubers die ontzettend aan vakantie toe waren. Ze genoot een moment van hen, had even een **onbepaalde blik**. Ze liet het idee dat ze snel weer terug moesten gaan los, ontspande, en warmde zich even aan de zon en de pubers.

Kroons gedicht eindigt met de zin 'gestaalde daadkracht van een droomfabriek' en over het laatste woord, droomfabriek, gaat het gesprek dat hierna volgt. Na het lezen vroeg Nederend de leerlingen om te gaan zitten, op de brug. Zelf ging ze staan en deed haar zonnebril af. Ze wees om zich heen: naar de omgeving van de brug, langs de moskee, de gevangenis en de Van Nelle Fabriek. Ze vroeg hen om zich heen te kijken. Ze vroeg: 'Wat denk je dat er bedoeld wordt met droomfabriek?'

De meeste leerlingen dachten dat de droomfabriek stond voor de gevangenis. Een gesprek over dromen, daadkracht en de juiste keuzes maken ontvouwde zich. De gevangenis als droomfabriek? 'Stel je voor!' Als Nederend mij dit vertelt, zie ik ineens enthousiasme en vuur in haar ogen. Dit is het moment waar het haar om gaat. Laat ik dit de **blik van de vakidioot** noemen.

SPELEN MET BLIKKEN

Als je je blik kunt benoemen zorgt dat ervoor dat je ermee kunt oefenen, een spel van zien en *on-zien* te spelen. Welke blik wil je in welke situatie werpen? Wat behelst die blik, hoe kun je er mee spelen? Lewis stelt voor te spelen met de efficiënte blik versus die op inefficiënt gedrag en pleit ervoor om niet alles te zien als vormen van leren gericht op meetbare uitkomsten. Niet elk gedrag van leerlingen 'vertoont' zich als leren. Dat vraagt van een leraar om

WELKE BLIK WERP JIJ?

"BLIKKEN 'SLIJTEN IN', NET ALS GEWOONTES"

flexibeler met die effectieve blik richting leeropbrengsten om te kunnen gaan en ook in staat te zijn andere blikken te werpen. Hij wijst in dat verband op de dominantie van meetbare uitkomsten in onderwijs.

Natuurlijk willen de meeste leraren zich niet alleen op meetbare uitkomsten richten en is het niet zo dat een leraar 's ochtends denkt: 'vandaag ga ik alles wat niet meetbaar is *on-zien*.' Een leraar die werkt in een systeem waarin vooral

efficiëntie gestimuleerd wordt is (onbewust) getraind in deze blik. Maar je kunt helpen om inefficiënt leren efficiënter te maken. Dan is het wel de vraag hoe bewust je je bent van de blik waarmee je kijkt. En kun je - bewust - een tegenovergestelde blik werpen? Spelen met blikken vraagt van leraren om op bepaalde momenten de tijdsdruk te weerstaan. Kijk bijvoorbeeld eens naar je lummelende leerlingen alsof die een performance doen, wat zie je dan?

PALPATION WITH THE EYES

Een andere manier van spelen met je blik, is die te sturen. Perceptie wordt vaak gezien als een soort snapshot; het oog maakt 'foto's' en de hersens verwerken die tot onze perceptie. Maar ogen werken niet als camera's of smartphones, ze zijn continu in beweging. Alva Noë zet naast deze gefixeerde blik de actieve blik. Perceptie is iets wat ontstaat door beweging, je brengt jezelf in contact met iets. Je blik ergens op richten is net zo actief als datgene aanraken, het

is *palpation with the eyes*. We zien de wereld in samenhang met ons lichaam. Je blik bewust inzetten doe je met je lijf.

Dat een blik beïnvloed wordt door wat je met je lijf doet, lees je in de anekdote van Nederend. Nederend beweegt: ze loopt, staat, zit, draait. Ze gebruikt haar zonnebril om haar blik af te schermen en weer te ontsluiten. Haar tranen en kwaadheid zorgen ervoor dat ze denkt: 'Fuck it, ik ga het gewoon doen.' Dit noemt Lewis de

bodilyshock, vergelijkbaar met een lachkick, lichamelijk ongemak of plotselinge ontroering. Nederends gewoontes werden doorbroken, de schok die dat teweegbracht had een **destabiliserend** effect.

Toch is dit geen oproep om nu allemaal in tranen uit te barsten. Het is een pleidooi voor het benoemen van de blik en er meer te spelen. Door ruimte te geven aan een niet voor de hand liggende blik, of door een blik te sturen. Ga gelummel bestuderen, zet een

zonnebril op of af, wandel naar buiten, hack je eigen blik. Werp de blik van een kunstvakdocent. ●

Dit artikel sluit aan bij het doctoraatstraject over professionaliseren voor kunstvakdocenten (Antwerp Research Institute for the Arts (ARIA), Universiteit Antwerpen en de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen) van **Mirjam van Tilburg**

3

MEER LEZEN?

- Lewis, T.E. (2012). *The Aesthetics of Education, Theatre, Curiosity, and Politics in the Work of Jacques Ranciere and Paulo Freire*. Bloomsbury Academic
- Noë, A. (2006). *Action in Perception*, Mit Press Ltd., Cambridge, Massachusetts
- Het gedicht van Dirk Kroon: <https://bruggedichten.nl/poezie/beukelsbrug/>